

📍 Превенция на радикализацията и международно сътрудничество в наказателното правосъдие - 28.04.2022 г.

💬 **Европейската заповед за разследване и основните права в България**

👤 Мария Йорданова, Център за изследване на демокрацията

- Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 3 април 2014 година относно Европейска заповед за разследване по наказателноправни въпроси (Директивата)
 - единна уредба за получаване и използване на доказателства в наказателното производство от една държава членка, събрани чрез процесуални действия (временно предаване на задържани лица, разпит на свидетел или вещо лице, на заподозряно или обвиняемо лице чрез видеоконференция или друго аудиовизуално предаване, прихващане на далекосъобщения, информация за банкови/финансови сметки и операции, разследване под прикритие), извършени в друга държава членка
 - нов инструмент, основан на взаимно признаване, с който се цели
 - по-ефективно противодействие срещу транснационалната престъпност и тероризма при спазване на основните права
 - смекчаване на различията в наказателните системи, свързани с мерките за разследване
- Закон за европейската заповед за разследване, 2018, България

- Улеснява и ускорява събирането и обmena на доказателства в сравнение с традиционните инструменти за трансгранично сътрудничество
 - строги крайни срокове за държавите членки - 30 дни за приемане или отказ, 90 дни за извършване на поисканите процесуално-следствени действия
 - ограничени основания за отказ - противоречие с правото на изпълняващата държава, във вреда на националната сигурност
 - редуцирани административни формалности - единен формуляр на официалния език на изпълняващата държава (или друг, посочен от нея)
- Изисква гарантиране на правни средства за защита, равностойни на тези при сходно национално производство
- Изисква гаранции, че засегнатите лица са информирани за техните процесуални права и т.н.

- ЕЗР се прилага във всички страни от ЕС (с изключение на Дания и Ирландия), но практиката все още не е уеднаквена
- Различните стандарти за защита на основните права в държавите членки - пречка за сътрудничеството
- В българския контекст
 - получаваните ЕЗР често са с непълни данни и информация, в лош превод на български и английски
 - ограничени технически средства и оборудване - пречка за изпълнение на някои действия (напр. за видеоконференция)
 - законодателни пречки за изпълнение (напр. за наблюдение на банкови и финансови операции в реално време)
 - трудност за определяне на компетентния да изпълни ЕЗР орган
 - липсващи или недостатъчни правни средства за защита - проблем за българските органи и за международното съдебно сътрудничество

- Правоприлагащите органи често трябва да ограничат правата на засегнатите лица (заподозрени, обвиняеми, свидетели и вещи лица) в досъдебното и съдебното производство, за да получат исканата информация
- Основни права и свободи, включени в Хартата на основните права на ЕС (Хартата) и ЕКПЧ, уязвими при прилагане на ЕЗР
 - човешко достойнство, защита на личните данни, равенство пред закона, недискриминация, право на ефективни правни средства за защита и справедлив съдебен процес, презумпция за невинност и право на защита
 - специалната защита на уязвимите групи (деца, възрастни хора и хора с увреждания)
- В България най-често засегнати са правото на защита и правото на ефективни правни средства за защита

- Риск от несъобщаване, т.е. издаването/потвърждаването на ЕЗР и действията, предприети за изпълнението ѝ, да не бъдат съобщени на засегнатите лица (липсва процедура за уведомяване)
- Риск от ограничаване на правото на обжалване при прилагането на ЕЗР - теоретично възможно, но трудно осъществимо на практика
 - засегнатите страни научават за получаването и потвърждаването на ЕЗР (тъй като не се уведомяват за това) на по-късен етап, когато исканите мерки за разследване вече се изпълняват
 - материалните основания за издаване на ЕЗР могат да се обжалват само в издаващата държава, което поради липсата на уведомяване е още по-трудно осъществимо за засегнатите страни

- Ако мярка, поискана с ЕЗР, може да създаде риск за основните права на засегнатите лица, изпълняващата страна следва да поиска от издаващата тя да бъде прегледана и евентуално заменена с друга (особено когато се иска прилагането на специални разузнавателни средства)
- Изпълняващият орган, когато провежда разследващи действия, следва да предприеме всички необходими мерки за гарантиране правата на засегнатите лица и ефективното упражняване на правните средства за защита
- Правото на защита на лицето, субект на разследване или други процесуални действия, трябва изрично да бъде записано в ЕЗР и изпълняващата страна следва да го предостави

- Право на справедлив процес
 - право лицето, субект на процесуални действия, да бъде изслушано/разпитано от компетентен, независим и безпристрастен съд в разумен срок
 - правото на защита
 - достъп до информация
 - право на превод
- Право на ефективна правна помощ, в т.ч. достъп до адвокат и присъствие на адвокат по време на изпълнението на ЕЗР
- Право на обжалване в досъдебното и съдебното производство - да се обмисли предложението за въвеждане на специализирана инстанция за обжалване на всички ЕЗР, които могат сериозно да засегнат основните права

Установяване на специални правила на национално ниво

- помощ от преводач от едната или от двете страни на връзката, когато това е необходимо
- гаранции както за самоличността на лицето, което трябва да бъде изслушано, така и за зачитане на основните принципи на правото на изпълняващата държава
- споразумение за мерки (между компетентните органи на издаващата и изпълняващата държави) за защита на лицето, което трябва да бъде изслушано

- провеждане на разпита директно от или под ръководството на компетентния орган на издаващата държава в съответствие със собственото ѝ законодателство
- информиране на обвиняемите, свидетелите и експертите преди изслушването за техните процесуални права, включително правото да запазят мълчание
- предприемане на заместващи процесуални стъпки, ако изпълнението на ЕЗР чрез разпит по видеоконференция бъде отказано поради липса на съгласие от заподозрения/обвиняемия или противоречие с основните принципи на правото на изпълняващата държава

Директивата

Член 14

1. Държавите-членки гарантират, че за процесуално-следствените действия, посочени в ЕЗР, се прилагат правни средства за защита, равностойни на предвидените при сходен национален случай.

Хартата

Член 47

Всеки, чийто права и свободи, гарантирани от правото на Съюза, са били нарушени, има право на ефективни правни средства за защита пред съд в съответствие с предвидените в настоящия член условия.

Дело С-324/17 по преюдициално запитване от БСНС

- **Заключението** на генералния адвокат Ив Бот(11.04. 2019) поддържа, че българското законодателство противоречи на чл. 47 от Хартата, а според интерпретацията на чл. 14 от Директивата национален орган не може да издава ЕЗР, ако националното законодателство не предвижда средства за защита, с които да може да се оспорят основанията за исканата мярка за разследване, включваща претърсване и изземване на определени вещи и провеждане на разпит на свидетел (чрез видеоконферентна връзка)
- **Решението** на съда на ЕС (първо по Директивата) от 24.10.2019 г. приема обратното, че издаващата държава не следва да описва правните средства за защита срещу издаването на ЕЗР
- Правни експерти критикуват решението, че дава приоритет на бързината на съдебното сътрудничество

Дело С-852/19 по второ преюдициално запитване от БСНС

- **Заключението на ген. адвокат Бобек (29.04.2021 г.)** поддържа, че:
 - чл.14, ал. 1 от Директивата изисква правните средства за защита в издаващата и в изпълняващата държава да са равностойни и съвместими със защитата на основните права според Хартата и ЕКПЧ
 - поради липсваща процедура за оспорване на законосъобразността на решение за претърсване и изземване или за получаване на подходящо обезщетение в България, държавата не следва да издава ЕЗР, до отстраняването на тази слабост в националната правна уредба
- **Решението на съда (11.11.21)** приема, че чл. 14 от Директивата във връзка с член 47 от Хартата не допуска издаване на ЕЗР от държава членка, която не предвижда никакви правни средства за защита срещу издаването на ЕЗР за разследване за претърсване и изземване и за разпит на свидетел чрез видеоконферентна връзка

Дело С-724/19 по преюдициално запитване от БСНС по негово дело за финансиране на терористични действия

- **Заключението** на ген. адвокат Campos Sánchez-Bordona (20.05. 2021 г.) поддържа, че прокурор на държава членка не може да издава ЕЗР за получаване на доказателства за местонахождение и трафик към определени електронни комуникации, ако според правото на издаващата държава съдия или съд има изключителна юрисдикция да поиска получаването на такива доказателства
- **Решението** съда (16.12.2021) приема, че:
- Директивата не допуска прокурор в досъдебната фаза да издава ЕЗР с цел събиране на данни за трафика и местонахождението, свързани с далекосъобщения, когато в сходен национален случай разпореждането за достъп до такива данни е от изключителната компетентност на съдия
- признаването на ЕЗР от изпълняващия орган, не може да замести изискванията, приложими в издаващата държава, когато тази заповед е издадена неправомерно от прокурор

- Да се насърчава използването на ЕЗР за разследване на тероризма, организираната престъпност и киберпрестъпността, както и на трансграничния достъп до електронни доказателства и тяхната допустимост в рамките на съдебни процеси
- Да се подобри съгласуваността между ЕЗР и ЕЗА, ЕЗЗ и други инструменти за международното сътрудничество по наказателноправни въпроси в контекста на зачитането на основните права
- Да се преодолее липсата на съответствие между българското законодателство и Европейската директива, заради което може да бъде отнето правото на страната да издава и изпълнява ЕЗР
- Да се засили информираността и да се организират специализирани обучения за съдии и прокурори, работещи с ЕЗР
- Да се създаде централен национален регистър на ЕЗР

- Специални правни гаранции на национално ниво за правото на дадено лице да бъде изслушано, когато исканите с ЕЗР мерки за разследване включват претърсване и изземване
- Засилени гаранции за жертвите на разследваното престъпление по отношение на тяхната роля в разследването, предмет на ЕЗР, и режима за техния разпит
- Ясни правила кой/коя държава назначава адвокатите на съответните лица и предоставя правна помощ, когато това е необходимо и допустимо
- Недвусмислено регулиране на основанията за отказ от признаване или изпълнение на ЕЗР въз основа на Директивата и националното законодателство, за да се изключи какъвто и да е риск за основните права, залегнали в *Хартата*

- Приемане на предложението за *Регламент относно европейските заповеди за предоставяне и за запазване на електронни доказателства по наказателноправни въпроси с цел*
 - да се опрости процедурата за искане на данни на абонат на телефонна или интернет услуга и да се помогне на органите на реда да разрешат тежките престъпления
 - да се защитят по-добре основните права
- Повишаване на осведомеността относно правните гаранции за лицата и тяхното имущество при изпълнение на ЕЗР и ролята на адвокатите в този процес

За да се постигне по-добър баланс между ефективността на ЕЗР и защитата на основните правата, са необходими практически мерки и законодателни решения за промени както на национално ниво, така и по отношение на Директивата

За повече информация

Мария Йорданова
Правна програма, Център за изследване на демокрацията

maria.yordanova@online.bg

www.csd.bg

